

Dysláliu, v najširšom zmysle, slova chápeme ako poruchu alebo neschopnosť používať jednotlivé hlásky alebo skupiny hlások v komunikačnom procese podľa rečových zvyklostí a jazykových noriem príslušného jazyka.

- porucha reči na *fonetickej úrovni*: prejavuje sa napr. vynechávaním hlások, ich zamieňaním či nahrádzaním až nepresným vyslovovaním v mieste artikulácie
- porucha reči na *fonologickej úrovni*: prejavuje sa v plynulej reči, keď sú jednotlivé hlásky ovplyvňované susedstvom okolitých hlások

Základnou podmienkou porozumenia a produkcie reči je:

- a) schopnosť rozlišovať i najjemnejšie zvukové rozdiely v priebehu plynulej reči
- b) najjemnejším spôsobom odstupňovať pohyby zložitých článkov artikulačného systému, aby produkovaný zvuk dosiahol formu zrozumiteľnej reči

Dyslália (chybná výslovnosť) verzus detská reč (nesprávna výslovnosť)

Z terminologického hľadiska treba upozorniť aj na potrebu diferencovať medzi chybnou výslovnosťou a medzi nesprávnou výslovnosťou, ktorá je do určitého veku prirodzeným, fyziologickým prejavom. Na Slovensku neexistujú výskumy, ktoré by presne vymedzili vek, v ktorom je výslovnosť konkrétnych hlások ešte „normálna“ a v ktorom nie. Logopédi sa však riadia istými kritériami:

- **do 3 rokov**: správna výslovnosť hlások **N, M, P, H, T, K** vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova)
- **medzi 3. – 4. rokom**: správna výslovnosť hlások **F, V, G, B, J, D**
- **medzi 4. – 7. rokom**: správna výslovnosť všetkých ostatných hlások vo všetkých pozíciách v slove. Medzi najťažšie hlásky patria **L, R**, ale aj sykavky **S, C, Z, Š, Č, Ž, DŽ**.

Po 7. roku hovoríme o dyslálii (poruche výslovnosti).

Okrem toho si treba uvedomiť, že si dieťa počas rečového vývinu „uľahčuje“ výslovnosť zamieňaním alebo vynechávaním hlások. Tento jav je do istého veku fyziologický. Medzi najčastejšie „chyby“ patrí:

- vynechávanie hlásky na začiatku, v strede alebo na konci slova – napr. haló=aló, Katka=kaka, dom=do
- nahrádzanie jednej hlásky druhou na začiatku, v strede, na konci slova – napr. ryba=lyba, mačka=matka, pes=pet
- vynechávanie hlásky v spoluhláskových zhlukoch – napr. strom=tom, kreslí=keslí
- vynechávanie slabiky na začiatku v strede, na konci slova – napr. topánka=pánka, kolotoč=kotoč, gitara=gita
- opakovanie slabiky – napr. voda=vovo, kočík=koko
- prehadzovanie hlások – napr. červený=čevrený, kečup=kepuč

Kedy vyhl'adať logopéda

Z toho vyplýva, že trojročné dieťa, ktoré zamieňa napr. hlásky S, L, R za ľahšie, nemá poruchu reči (dysláliu). Preto návšteva u logopéda nie je v tomto prípade nutná. Do veku 3 rokov sa logopédi náprave výslovnosti priamo nevenujú, pretože nervový systém, pohyblivosť rečových orgánov a presnosť sluchového a zrakového vnímania sa stále vyvíjajú a dieťa má „nárok“ na nesprávnu výslovnosť.

Iný je však prístup u 3-ročného dieťaťa, ktoré nesprávne vyslovuje veľa hlások alebo niektoré tvorí chybné – tzv. francúzske, zadné R, sykavky s jazýčkom medzi zúbkami alebo sykavky s únikom vzduchu po stranách jazýčka namiesto dychového prúdu stredom jazýčka. Aby sa predišlo upevňovaniu nesprávnych rečových vzorov, návšteva u logopéda je v takomto prípade vhodná. Logopéd v prvom rade zistí, či ide o chybnú výslovnosť alebo nie a poradí vám, ako správne stimulovať výslovnosť v domácom prostredí.

Ako dlho budeme navštevovať logopéda?

Dĺžka logopedickej starostlivosti je závislá od rôznych okolností. Záleží však na závažnosti diagnózy. Ťažšie poruchy si vyžadujú niekoľkoročnú starostlivosť. Naopak, pri ľahších narušeníach komunikačných schopností je možné predpokladať úpravu po niekoľkých týždňoch kvalitnej starostlivosti, ktorá zahŕňa nielen návštevu v logopedickej ordinácii, ale aj každodenné a pravidelné cvičenie doma v rozsahu 10 – 15 minút.

Ako dlho máme cvičiť doma?

Je úplne prirodzené, že sa dieťa nebude horlivo dožadovať domáceho nácviku, lebo každodenné opakovanie cvičení sa mu zdá nudné. Dôležitá je *motivácia, pestrosť cvičení a využitie vhodných pomôcok*, napr. pexeso, omaľovánku, vtipnú básničku alebo riekanku. Váš logopéd Vám ochotne prezradí triky, ako dieťa zaujať a pritom ho i pobaviť. Najlepšou motiváciou však bude pre Vaše dieťa povzbudenie a pochvala rodičov, ako aj ich úprimný záujem.

Ako na to?

Výslovnosť dieťatka rozvíjame:

- nepriamo: poskytovanie správneho rečového vzoru – modelu správnej výslovnosti, bez vyžadovania opakovať po nás správnu výslovnosť. Je to vhodný prístup najmä pre deti do 4. rokov, deti s poruchami porozumenia, pre deti používajúce len krátke vety, alebo pre deti, ktoré nedokážu spolupracovať počas štruktúrovaného nácviku. Patria sem taktiež oromotorické cvičenia (cvičenia rečových orgánov). Hravou formou si pri nich dieťa začne uvedomovať postavenie rečových orgánov pri jednotlivých pohyboch a vytváraní zvukov.
- priamo: od dieťaťa sa vyžaduje správna výslovnosť. Všeobecne vhodná metóda po 4. roku. Terapeut aj rodič pracujú s dieťaťom počas štruktúrovaných cvičení. Čím skôr sa začne, tým ľahšie sa nesprávna výslovnosť odstráni. Odporúča sa začať odstraňovať nesprávnu výslovnosť najneskôr rok pred nástupom do školy, pretože nesprávna výslovnosť môže negatívne ovplyvniť školskú úspešnosť (najmä pri čítaní a písaní). To však neznamená, že dieťa v staršom školskom veku nie je schopné naučiť sa správnu výslovnosť.

neskorený vývin reči

Z bežného života vieme, že každé dieťa sa vyvíja podľa vlastného „cestovného poriadku“. Aj keď existujú všeobecne známe tabuľkové hodnoty, mnohé deti v rámci prirodzenej variability tieto medzníky dosahujú skôr alebo neskôr. To isté platí aj o vývine reči. Tu je variabilita ešte väčšia, lebo kvalita stimulácie, ako aj celkový vplyv prostredia hrajú rozhodujúcu úlohu. Variabilitu ovplyvňujú aj vnútorné činitele, predovšetkým faktory dedičnosti a zrenia nervovej sústavy.

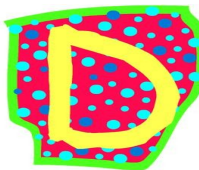
Otázkou je, ako sa ďalej vyvíjajú rečové schopnosti dieťaťa s oneskoreným vývinom reči. Z oneskoreného vývinu reči sa môže a nemusí „odštartovať“ normálny rečový vývin. Niektoré deti sa v 3. roku „rozbehnú“ a čoskoro dobehnú svojich rovesníkov vo všetkých jazykových rovinách. Treba spomenúť, že asi polovica detí s oneskoreným vývinom reči má problémy aj po treťom roku a tie pretrvávajú v rôznej podobe u dieťaťa po celý život. Vývin sa ďalej komplikuje a oneskorenie prerastie do narušeného vývinu reči (pozri časť *Dysfázia - Narušený vývin reči*). Je potrebné si zároveň uvedomiť, že oneskorený vývin reči je najčastejším prejavom akéhokoľvek zaostávania v celkovom vývine dieťaťa do tretieho roka. Oneskorený vývin reči preto treba považovať za rizikový faktor a začať so stimuláciou reči čo najskôr. Vhodnou logopedickou intervenciou a stimuláciou sa deficity dajú pomerne dobre kompenzovať. Je preto dôležité, aby sa tieto deti identifikovali čo najskôr - zlepšuje sa tak ich prognóza. Toto úsilie a filozofia vyhľadávať deti so známami rizika a pracovať s nimi systematicky čo najskôr, sa nazýva ranou prípadne včasnou intervenciou.

Kedy vyhľadať logopéda

- ak dvojročné dieťa nemá potrebu vyjadriť svoje pocity, nekomentuje a nerozpráva, čo vidí, nežiada mamu o opakovanie činností ani o podanie predmetu či hračky
- ak dieťa v dvoch rokoch používa menej ako 10 zrozumiteľných slov
- ako dvojročné netvorí žiadne 2-slovné kombinácie (havo tam, toto da, mama po)
- ak dieťa v troch rokoch netvorí jednoduché vety

Ak teda cítite obavu nad vývinom reči vášho dieťaťa, je lepšie absolvovať čo najskôr vyšetrenie u logopéda špecializujúceho sa na ranú starostlivosť o deti, ktorý zhodnotí úroveň komunikácie vášho dieťaťa (úroveň porozumenia, produkcie slov, prípadne gramatiky, výslovnosti, produkciu gest i úroveň celkovej hry dieťaťa). Samotné vyšetrenie prebieha prostredníctvom hry, do ktorej sa zapájajú aj rodičia. Logopéd následne navrhne ďalší postup – intenzívnu terapiu alebo len monitorovanie stavu s prípadnými kontrolami. V prípade potreby odporučí doplňujúce odborné vyšetrenia.

Dysfázia - Narušený vývin reči

Vývinová dysfázia je vrodená porucha vývinu jazykových schopností. Vzniká následkom nesprávnej funkcie alebo poškodenia v tzv. rečových zónach kôry vyvíjajúceho sa mozgu. Jej prvým prejavom býva oneskorený vývin reči. Po stránke motorickej a rozumovej sa dieťa môže vyvíjať celkom normálne, ale častejšie pozorujeme ľahšie deficity aj v týchto oblastiach.

Zvyčajne má dieťa problém:

- *s gramatikou* (pri tvorbe viet vôbec nepoužíva alebo nesprávne používa predložkové spojenia – „maco (na - vynechá) stoličke“, má problémy s ohýbaním slov – tvorením pádov – „dám pod stolička, vidím havom“, používaním rodov – „pekná chlapec“, stupňovaním – „veľkejší“, nepoužívajú zvrtné zámená „sa, si“)
- *so syntaxou* (trojročné deti netvorí skoro žiadne súvetia, vety majú nesprávny slovosled, oslabený je tiež význam viet – používa popletené, kontextovo nesprávne slová vo vete a pod.)
- *so slovnou zásobou* (majú oslabený význam slov, nesprávne kategorizujú pojmy, používajú nesprávne – nezmyselné slová)
- *s výslovnosťou* (často spôsobená zníženou pohybovou obratnosťou rečových orgánov, prítomné zámeny hlások – „kotoloč, koráče“)
- *s porozumením* (nereaguje alebo nesprávne reaguje na výzvy, inštrukcie potrebuje preformulovať, zjednodušovať)
- *so sociálnou interakciou* (znížená schopnosť aktívne komunikovať s inými ľuďmi vo svojom okolí)

Rizikové deti (deti, u ktorých môžeme očakávať narušený vývin reči)

a) deti s identifikovaným rizikom

- deti s genetickými poruchami a chromozómovými anomáliami
- neurologickými ochoreniami
- vrodenými malformáciami
- vrodenými poruchami metabolizmu
- senzorickými deficitmi
- deti vystavené toxickým vplyvom
- chronicky choré deti
- deti s vážnymi infekčnými chorobami
- deti s atypickými vývinovými poruchami (napr. autizmus)

b) potencionálne rizikové deti

- deti rodičov s duševnou chorobou
- deti drogovu závislých rodičov a alkoholikov
- deti v rodinách s vážnym genetickým ochorením
- deti ťažko chronicky chorých rodičov
- deti z extrémne zlých socio-ekonomických podmienok
- deti s nízkou pôrodnou hmotnosťou (pod 1500g)

Kedy vyhľadať logopéda

- ak u dieťaťa pozorujeme akýkoľvek znak oneskoreného vývinu reči (pozri časť *Oneskorený vývin reči*)
- ak porozumenie reči je výrazne lepšie ako rečová produkcia dieťaťa (rečová tvorba)
- ak po druhom roku slová, ktoré dieťa tvorí, sú málo zrozumiteľné, často ich komolí (napr. kefa je tafa), alebo často tvorí slová len za pomoci samohlások (napr. auto je ao, pipi je ii)
- ak trojročné dieťa pri spájaní slov nepoužíva predložky (napr. hapám na stoličke tvorí ako hapám stoličke, macko pod stolom tvorí ako maco stolom a pod.)

Ako dlho budeme navštevovať logopéda?

Dĺžka logopedickej starostlivosti je závislá od rôznych okolností. Záleží však na závažnosti diagnózy. Ťažšie poruchy si vyžadajú niekoľkoročnú starostlivosť, ktorá pretrváva aj počas povinnej školskej dochádzky. Narušený vývin reči sa môže rozvinúť do špecifických porúch učenia a prejavíť sa vo forme dyslexie. V takom prípade je nevyhnutná dlhodobá terapia a vedenie viacerými odborníkmi (logopéd, neurológ, špeciálny pedagóg, riaditeľ školy, učiteľ) ako aj špeciálny prístup na vyučovacích hodinách a pri domácej príprave.

Ako dlho máme cvičiť doma?

Napredovanie dieťaťa s narušeným vývinom reči si vyžaduje neustále vedenie, monitorovanie, modelovanie (ponúkajú správnych rečových a jazykových vzorov) a najmä premostovanie trénovaných schopností do každodenného života a do rôznorodých situácií (napr. tréning slovného zásoby – „ovocie“ trénujeme pri kreslení, pri čítaní, pri nákupe v obchode, pri varení, pečení, či zaváraní, pri stolovaní, pri hre s bábikou a pod.). Deti s narušeným vývinom reči majú často oslabenú koncentráciu a kratšiu výdrž. Cvičenie drilom pri stole môže vyústiť do bezradnosti rodiča a nechute, či odporu dieťaťa. Preto je na rodičovi (v spolupráci a s radami logopéda) ako cvičenie zapojiť do každodenného života, do spoločnej hry, či počas spoločnej prechádzky – dieťa tak nemá pocit nátlaku, cvičenie vníma ako hru a my môžeme byť spokojní, ako príjemne a s radosťou pomáhame svojmu dieťaťu. Nikdy nezabudnite na pochvalu a povzbudenie svojho „snaživca“ – nielen správny výsledok, ale ešte viac má byť ocenená snaha vášho dieťaťa.

Použité zdroje:

- Horňáková, Kapalková, Mikulajová: Kniha o detskej reči
- Lechta a kol.: Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti
- Lechta a kol.: Terapia narušenej komunikačnej schopnosti
- www.detskarec.sk